

3e druk

Boom

Professioneel communiceren met ouders en kinderen

Tonnis Bolks

Professioneel communiceren met ouders en kinderen

Professioneel communiceren met ouders en kinderen

Tonnis Bolks

Derde druk

Boom

+ Online leeromgeving

Met onderstaande unieke activeringscode krijg je via www.boomstudent.nl toegang tot de online leeromgeving. Deze code is persoonsgebonden en gekoppeld aan de 3e druk. Na activering van de code is de website twee jaar toegankelijk. De code kan tot zes maanden na het verschijnen van een volgende druk geactiveerd worden. De code is eenmalig te gebruiken.

Omslagontwerp: Haagsblauw, Den Haag
Opmaak binnenwerk: Textcetera, Den Haag
Illustraties: Willemijn Bolks (willemijnbolks.nl)

© 2023 Tonnis Bolks | Boom uitgevers

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische vervoelvoudingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978-90-2445-243-9
ISBN 978-90-2445-244-6 (e-book)
NUR 846, 810

www.boomstudent.nl
www.boomhogeronderwijs.nl

Voorwoord

‘Ga er nu maar van uit: ouders hebben altijd gelijk.’ Een uitspraak van een moeder tijdens een ouderavond. Het is alweer jaren geleden, maar ik kan het me nog goed herinneren. Ik zie de moeder nog staan. Groot was ze niet, maar wat ze wilde zeggen, was wel van groot belang. Dat straalde ze ook uit. Ze onderstreepte met haar uitspraak een opmerking van een andere ouder. Die andere opmerking is me niet bijgebleven, wel de reactie van de bewuste moeder: ‘Ouders hebben altijd gelijk!’ Wij, als leerkrachten, moesten daar eens wat meer rekening mee houden. We moesten de ouders serieus nemen. Blijkbaar had ze andere ervaringen ...

In de jaren na die stellige opmerking, als leerkracht voor de klas, werd ik er nog vaak aan herinnerd. Op het moment bijvoorbeeld waarop een vader tegen me zei: ‘Ons kind is hoogbegaafd. Wat doen jullie daar op school mee?’ Mijn eerste gedachte was: ‘Hoogbegaafd, hoezo? Ik geloof er niks van ...’ En toen (gelukkig op tijd) dacht ik aan de bewuste stelling, en ik zei: ‘Vertel eens hoe u daar zo bij komt dat uw zoon hoogbegaafd is. En wat bedoelt u precies?’ Vaders kijk op hoogbegaafdheid was een andere dan de mijne. Maar hij had gelijk en samen kwamen we tot een goed gesprek en een afspraak voor het vervolg.

Nog zo’n moment: ‘Mijn zoon wordt gepest,’ zei een moeder met een zeer ernstig gezicht toen ze na schooltijd bij me kwam. Ik dacht meteen: ‘Hij wordt gepest? Volgens mij pest hijzelf.’ Gelukkig zei ik wat anders: ‘Ik zie dat het u raakt. Vertel eens hoe u tot die conclusie komt.’ Ik schrok van haar verhaal. Geen moment twijfelde ik eraan of het allemaal wel waar was. Het was duidelijk. Moeder en ik zijn, na een volgend gesprek, tot een gezamenlijke aanpak gekomen.

De ouders hadden gelijk! En dat gelijk moest worden gehoord.

Ouders hebben altijd gelijk! Als je daarvan uitgaat, ga je beter luisteren. Je moet wel, want je wilt weten wat die ouder precies bedoelt. Waar het gelijk zit; daar wil je achter komen.

Hebben ouders in de ogen van leerkrachten altijd gelijk? Hoe kijken leerkrachten eigenlijk naar ouders? Zien ze ouders als gelijkwaardige partners naar wie je luistert? Of hebben leerkrachten zelf altijd gelijk? Na vele jaren met onderwijsmensen gewerkt te hebben kan ik wel stellen: heel wat leerkrachten beginnen bij het laatste. Ze geven de hele dag door hulp en uitleg aan de kinderen van de klas, ze geven advies, ze mogen het beter weten. Sterker nog: ze moeten het vaak beter weten, anders worden ze aangeduid als ‘niet competent’. Misschien komt het daardoor dat onderwijsmensen weleens ‘behoorlijk eigenwijs’ worden gevonden. En die mensen moeten communiceren met ouders ... Ook met ouders die stellig beweren dat ze altijd gelijk hebben.

Dit boek gaat over die communicatie tussen school en ouders. Over de vraag: hoe kunnen leerkrachten dat op een professionele manier doen?

Die bewuste moeder heeft met haar stelling ervoor gezorgd dat ik mijn houding als leerkracht ten opzichte van ouders nog eens kritisch ben gaan bekijken. Ik hoop dat bij jou na het lezen en doorwerken van dit boek hetzelfde gebeurt.

Bovenstaande woorden gebruikte ik ook in het voorwoord van de eerste druk van dit boek. Inmiddels is dit de derde druk: volledig geactualiseerd en met nieuwe voorbeelden en cases. Omdat er de laatste jaren veel vaker met ouders én kinderen samen wordt gesproken, is het vanzelfsprekend om dat als uitgangspunt te nemen. Om die reden is de titel van het boek breder geworden. De kijk op leerlingen moet, wat mij betreft, ook breder worden. Het kind is meer dan een leerling; het is een mens die opgroeit in de wereld. Daarom wordt er in deze druk aandacht besteed aan het systeemgericht werken. Het kind heeft te maken met verschillende contexten waarin het opgroeit. De school is daar één van en het is goed om te beseffen dat het kind met veel meer relaties te maken heeft. Daar rekening mee houden kan het kind alleen maar ten goede komen.

Het handelen van leerkrachten vanuit een persoonlijke visie op ouder- en kindgesprekken is ook nadrukkelijker in de tekst verweven. Het persoonlijk meesterschap van de leerkracht bepaalt zijn handelen in de praktijk; in dit geval het communiceren met ouders en (hun) kinderen. Er is een hoofdstuk over het voeren van kindgesprekken toegevoegd. In de nieuwe online leeromgeving staan handige checklists en hulpmiddelen, video's van praktijksituaties en opdrachten. Het boek en de online leeromgeving vormen één geheel.

Velen hebben in de afgelopen jaren meegedacht over de inhoud van dit boek. Collega's (auteurs en docenten), leerkrachten, studenten en ouders hebben meegelezen met de vorige drukken en met deze derde druk. Om te voorkomen dat ik iemand vergeet, noem ik geen namen. Voor ieder van hen geldt: hartelijk dank voor het meedenken en het geven van feedback. Het was zeer waardevol! Een paar namen wil ik toch wel noemen. Marjolijn Voogel en Esther den Hollander van uitgeverij Boom wil ik hartelijk danken voor hun aandacht en meeleven in de tijd dat ik – wegens persoonlijke omstandigheden – niet aan de herziening kon werken. Ik ben blij dat het met jullie geduld en support nu toch zover is gekomen dat het er ligt. Willemijn, bedankt voor je mooie illustraties. Ik ben daar erg blij mee! Het boek is daardoor nog aantrekkelijker geworden om te lezen en te gebruiken.

Ik hoop dat ook deze derde druk van *Professioneel communiceren met ouders en kinderen* mag bijdragen aan een versterking van het partnerschap tussen leerkrachten en ouders, waardoor de ontwikkeling van kinderen bevorderd wordt. Daar gaat het uiteindelijk om!

Tonnis Bolks

Lutten, januari 2023

Inhoudsopgave

Inleiding	11
1 School en ouders	21
1.1 Leefwerelden	21
1.2 Pedagogische opdracht van de school	24
1.3 Rollen van ouders	25
1.4 Ouderbetrokkenheid en ouderparticipatie	26
1.5 Actieve en niet-actieve ouders	28
1.6 Niveaus van ouderbetrokkenheid	29
1.7 Typen scholen	31
1.8 Partnerschap	32
1.9 Visie op ouders	34
1.10 Passend onderwijs: handelingsgericht werken	36
2 Communiceren	41
2.1 Het communicatieproces	42
2.2 Inhouds- en betrekkingniveau	44
2.3 Verbale en non-verbale communicatie	45
2.4 Lagen binnen communicatie	47
2.5 Communicatiestijlen	49
2.6 Storingen in de communicatie	53
2.7 Interculturele communicatie	57
2.8 Metacommunicatie	60
2.9 Communiceren met kinderen	61
3 Ouderschap	65
3.1 Ouders zijn ouders	65
3.2 Deskundigheid van ouders	68
3.3 Ouderschapstheorie	69
3.4 Basisvaardigheden	71
3.5 Timen en doseren	75
3.6 Emoties van ouders	76
3.7 Bufferprocessen	79
3.8 Leefwereld	81
4 Gesprekken met ouders (en hun kinderen)	83
4.1 Niet-geplande gesprekken	83
4.2 Geplande gesprekken	84
4.3 Gespreksoorten	85
4.4 Tienminutengesprek	94

4.5	Het huisbezoek	97
4.6	Lagen van communicatie	98
4.7	Gespreksvoorwaarden	99
5	Afstemming	103
5.1	Respect, openheid, veiligheid en (zelf)vertrouwen	103
5.2	Samen opvoeden	105
5.3	Afstemming als opdracht	105
5.4	Grenzen en gradaties	108
5.5	Aandacht	109
5.6	Luisteren	110
6	Vertrouwen	113
6.1	Zelfvertrouwen en assertiviteit	113
6.2	Vertrouwen: persoonlijkheid en vaardigheden	114
6.3	Vertrouwen vergroten	117
6.4	Vertrouwen in de ouders	119
7	Het voeren van een oudergesprek	121
7.1	Vorbereiding op het gesprek	121
7.2	Regulerende vaardigheden	125
7.3	Terugblik op het gesprek	130
8	Het voeren van een kindgesprek	133
8.1	Basishouding	133
8.2	Luisteren naar kinderen	135
8.3	Basisbehoeften	138
8.4	Gesprekken met kinderen; de voorbereiding	140
8.5	Regulerende vaardigheden	143
8.6	Terugblik op het gesprek	147
9	Gespreksinterventies	151
9.1	Interventies in gesprekken	151
9.2	Ontvanger- en zendervaardigheden	152
9.3	Doelbewust interveniëren	153
9.4	De tien gespreksinterventies	154
10	Moeilijke situaties in de samenwerking met ouders	167
10.1	Als het mis dreigt te gaan ...	167
10.2	Conflicten	170
10.3	Perspectiefneming	172
10.4	Omgaan met conflicten	174
10.5	De vier G's	176
10.6	Voorkomen is beter ...	178

10.7 Richtlijnen bij moeilijke gesprekken	179
10.8 Blijf positief	181
Afsluiting	183
Literatuur	185
Trefwoordenregister	188
Over de auteur	192

Inleiding

Als leerkracht in het primair onderwijs moet je van alles weten en kunnen. Het werken met kinderen op de basisschool moet op een professionele manier worden uitgevoerd. Leerkrachten doen dat niet alleen; ze werken samen met collega's binnen een professionele gemeenschap. Dat is de school met een eigen identiteit en visie. Naast het samen werken, samen leren en samen ontwikkelen met collega's heeft de leerkracht contacten met ouders en anderen die voor de ontwikkeling van een leerling belangrijk zijn.

Sinds 1 augustus 2017 gelden nieuwe wettelijke bekwaamheidseisen in het onderwijs (www.rijksoverheid.nl). Daaruit blijkt dat de bekwaamheid van de leerkracht vooral bepaald wordt door zijn vakinhoudelijke, vakdidactische en pedagogische kennis en kunde. Onder de pedagogische bekwaamheid valt dat de leerkracht weet hoe hij zicht kan krijgen op de leefwereld van zijn leerlingen en hun sociaal-culturele achtergrond en hoe hij daarmee rekening kan houden in zijn onderwijs. De leerkracht moet ook ruimte kunnen scheppen voor leren, verwachtingen duidelijk kunnen maken, het zelfvertrouwen van leerlingen kunnen stimuleren, hen aanmoedigen en motiveren. De bekwame leerkracht heeft oog voor de sociaal-emotionele en morele ontwikkeling van zijn leerlingen en doet daar recht aan. Wat de ouders van de leerlingen betreft, moet de leerkracht zijn pedagogisch handelen kunnen afstemmen met hen en anderen die vanuit hun professionele verantwoordelijkheid bij de leerling betrokken zijn.

In de generieke kennisbasis voor de pabo (www.10voordeleraar.nl) wordt aangegeven dat een startbekwame leerkracht kennis heeft van de contexten waarin kinderen opgroeien en waarin ze zich individueel en sociaal ontwikkelen. Daarin spelen betekenisvolle volwassenen, peers en media een grote rol. De startbekwame leerkracht weet dat samenwerken met ouders fundamenteel is voor de ontwikkeling van leerlingen. Bij het samenwerken met ouders worden in de kennisbasis concreet genoemd: educatief partnerschap, ouderbetrokkenheid en ouderparticipatie, communicatie met ouders en omgaan met diversiteit en achtergrond van ouders en verbinden van opvoedingsmilieus.

Tot zover wat er volgens de overheid en de generieke kennisbasis van de leerkrachten in het basisonderwijs wordt verwacht rond het onderwerp van dit boek.

Bekwaamheid is echter meer dan kennis en kunde. In de interactie tussen de leerkracht en de leerling spelen de persoonlijkheid en de beroepshouding van de leerkracht een belangrijke rol. Daarom is het essentieel dat de leerkracht beschikt over zelfkennis en in staat is tot kritische reflectie op zichzelf. Als het om communiceren met ouders gaat, wordt verwacht dat de leerkracht bepaalde competenties ontwikkelt. Over het begrip 'competentie' volgt verderop in deze inleiding een nadere uitleg.

Dit boek wil je verder helpen op het gebied van de volgende competenties:

- competent in het samenwerken met ouders;
- competent in reflectie en ontwikkeling.

Eerst iets meer over deze twee competenties.

Competent in het samenwerken met ouders

Van een leerkracht wordt verwacht dat hij op een open en constructieve manier contacten kan onderhouden met de ouders of verzorgers van de kinderen van zijn groep. Dat betekent dat hij op een professionele manier aan ouders informatie over de kinderen kan geven en dat hij gebruikmaakt van de informatie die hij van hen krijgt. Ook zal hij zich naar ouders toe moeten verantwoorden over zijn manier van werken met een leerling en kunnen uitleggen waarom hij dat op die manier doet. Als het nodig is, zal hij in overleg met de ouders zijn manier van werken met een leerling aanpassen.

Een competente leerkracht is bekend met de leefwereld van ouders of verzorgers en met de culturele achtergronden van de kinderen. Hij is er niet alleen mee bekend, maar houdt er ook rekening mee in zijn doen en laten op school.

Competent in reflectie en ontwikkeling

Om samen te kunnen werken met ouders is het noodzakelijk dat een leerkracht zich voortdurend verder ontwikkelt. Dat vraagt om een onderzoekende en op ontwikkeling gerichte houding. Een leerkracht denkt na over zijn beroepsopvattingen en zijn professionele bekwaamheid. Hij laat zien dat hij de uitoefening van zijn beroep bij de tijd wil houden en waar dat nodig is, wil verbeteren. Hij zal moeten weten waar hij voor staat en voor gaat in het zijn van leerkracht, dus van welke waarden, normen en onderwijskundige opvattingen hij uitgaat.

Ook is het belangrijk dat de leerkracht op de hoogte is van zijn sterke en zwakke kanten. Als hij die kent, kan hij op een planmatige manier aan zijn ontwikkeling werken. Hij moet daarbij wel kritisch naar zijn werk durven kijken en evaluatie, reflectie en feedback van anderen willen inzetten en gebruiken.

Dit boek wil jou als (aanstaande) leerkracht helpen om de twee hiervoor genoemde competenties verder te ontwikkelen. Dat is jouw eigen verantwoordelijkheid, die je al oppakt door dit boek te lezen en ermee aan het werk te gaan. Dat gebeurt in samenhang: de reflectie en ontwikkeling betreffen het samenwerken met ouders. Het is de bedoeling dat je reflecteert op je communicatie met ouders en dat je daarin verder komt.

Een paar opmerkingen voor het vervolg:

- Als er in het boek over ‘ouders’ wordt gesproken, dan wordt daarmee steeds bedoeld: ouders en/of verzorgers.
- Er is bewust voor gekozen om in de tekst in de meeste gevallen het woord ‘kind’ of ‘kinderen’ te gebruiken en niet het woord ‘leerling’ of ‘leerlingen’. Vaak worden de kinderen binnen het onderwijs ‘leerlingen’ genoemd. Dat is de rol die de kinderen binnen de school hebben. Als het specifiek over die rol van kinderen gaat, wordt wel het woord ‘leerling(en)’ gebruikt. In hoofdstuk 1 wordt duidelijk gemaakt dat kinderen worden opgevoed en zich ontwikkelen binnen een bredere context dan alleen de school. Het gaat in dit boek om die bredere kijk op kinderen. Wat willen die kinderen bereiken in de wereld waarin ze wonen?
- Voor de leesbaarheid worden een leerkracht, een ouder en een kind in dit boek met ‘hij’ aangeduid (ook al is de leerkracht in het primair onderwijs in de meeste gevallen een ‘zij’).

Competenties

Eerst nog iets meer over het begrip ‘competenties’. Wat wordt daar precies mee bedoeld? Competenties zijn meer dan alleen *vaardigheden*. Daar is nog weleens spraakverwarring over. Competenties willen juist vaardigheden integreren.

Een competentie is een geheel van:

- *kennis*,
- *houding*,
- *vaardigheden*
- en *persoonlijke kwaliteiten*,
- waarbij *reflectie* (het vermogen om keuzes en beslissingen te kunnen verantwoorden) wordt verondersteld.

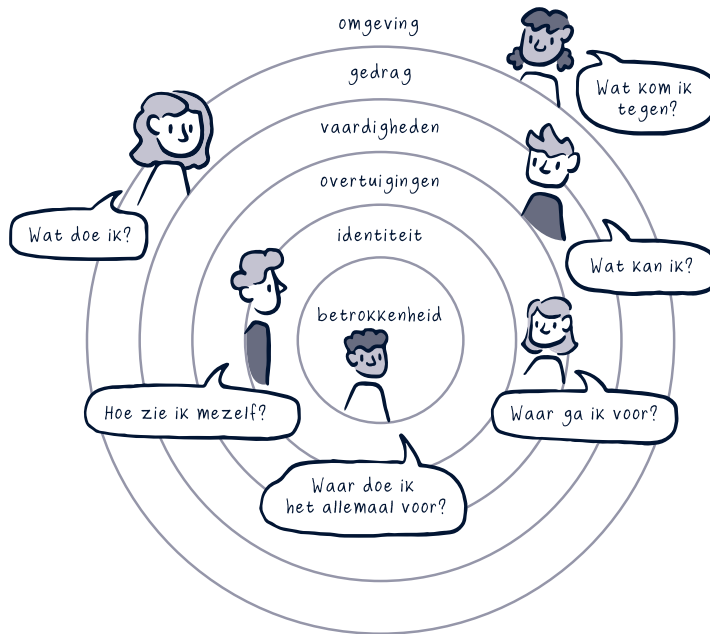
Competenties worden altijd ingezet in concrete situaties. Als je competent bent, laat je zien dat je in een bepaald beroep professioneel kunt handelen. Competenties komen pas echt goed naar voren als er een verbinding wordt gemaakt tussen de persoon (jij als leerkracht) en je handelen als professional in de school. Bij het werken in de praktijk van het onderwijs, in dit geval bij het samenwerken met ouders, geef je invulling aan je persoonlijk meesterschap (Bolks & Paalman, 2021). Uiteindelijk gaat het erom dat je vanuit betrokkenheid en passie werkt aan de ontwikkeling van de kinderen in je groep. Samenwerken met ouders is daarbij een essentieel onderdeel. Om antwoord te kunnen geven op de vraag hoe jouw persoonlijk meesterschap eruitziet (in dit geval met betrekking tot communiceren met ouders en kinderen), zijn de volgende twee vragen van belang: *Wie ben je? Wie wil je zijn als leerkracht?* Het vergt zelfkennis om die vragen te kunnen beantwoorden. Die zelfkennis is nodig, omdat je als leerkracht altijd je eigen instrument bent (Stevens, 2013). Om jezelf te leren kennen, zul je naar jezelf moeten kunnen luisteren. Jouw persoonlijke

opvattingen over wat goed is om te doen, laat je zien in je handelen. Op bepaalde momenten ben je je daarvan helemaal niet bewust, maar het kan ook zijn dat je er doelgericht over in gesprek gaat met een medestudent of collega. Je wilt namelijk wel keuzes maken die je kunt verantwoorden. Dat is een aspect van je professionaliteit. Je ontwikkelt je persoonlijk meesterschap vanuit een onderzoekende houding. Je bent nieuwsgierig, je staat open voor anderen en stelt vragen en je wilt graag antwoorden, zodat je verder kunt leren en ontwikkelen. De basis voor je persoonlijk meesterschap is je houding. Daarin laat je zien wie je bent, wat je waarden zijn, op welke manier je betrokken wilt zijn. Je persoonlijke kwaliteiten komen daarin naar voren. Aan je houding merken ouders en kinderen waar je passie ligt. Ouders en kinderen verwachten van jou een positieve grondhouding. Ze gaan ervan uit dat je naar hen wilt luisteren, dat je te vertrouwen bent, dat je aandacht hebt voor hun vragen, dat je openstaat voor hun inbreng en dat je er voor hen bent. Deze houdingsaspecten komen in dit boek aan de orde. Een positieve grondhouding zorgt ervoor dat je op een constructieve manier contact maakt met jezelf, met de kinderen in je groep en hun ouders, en met je medestudenten en collega's. Bij het contact maken met jezelf ontdek je je kwaliteiten. Dit boek wil je ook helpen om die kwaliteiten in het communiceren met ouders en hun kinderen te ontdekken. Je zult ongetwijfeld in de praktijk ook allerlei uitdagingen tegenkomen. Samenwerken met ouders is niet altijd makkelijk; daarvan komen genoeg voorbeelden naar voren in het nieuws en op social media. Vanuit een positieve grondhouding zie je moeilijke situaties als uitdagingen en wil je laten zien dat je wilt leren en ontwikkelen. Ook daarin ontdek je wie je bent en wie je wilt zijn als leerkracht.

Reflectie

Ontdekken wie je bent, doe je op basis van reflectie. Daar draait het om en daar leer je van. Reflectie leidt ertoe dat je voortdurend je handelen in de praktijk kritisch benadert en kunt bijstellen waar dat nodig is. Bij het reflecteren wordt er altijd uitgegaan van ervaringen. In dit geval van ervaringen in het communiceren met ouders en hun kinderen. Op deze ervaringen wordt teruggeblikt met behulp van vragen die je jezelf stelt. Die vragen gaan over de context van de ervaring en over wat je *deed*, *dacht*, *voelde* en *wilde*. Zo word je je bewust van de ervaring en kun je aangeven wat daarin belangrijk was voor jou. Je komt tot nieuwe inzichten die ervoor zorgen dat je het de volgende keer weer zo gaat doen of dat je kiest voor een andere aanpak.

Reflecteren met behulp van het door Korthagen ontwikkelde *ui-model* (Korthagen & Nuijten, 2020) gaat verder dan het bevragen van het doen, denken, voelen en willen. In het ui-model gaat het om meer aspecten die een rol spelen in je ervaring. Op deze aspecten kun je jezelf bij het terugblikken ook bevragen. In het model worden zes lagen onderscheiden. Van buiten naar binnen zijn dat de volgende lagen: omgeving, gedrag, vaardigheden, overtuigingen, identiteit en betrokkenheid. Voor alle lagen geldt: de ene laag beïnvloedt altijd de andere.

Bij elke laag kun je jezelf een kernvraag stellen:

- *omgeving*. In deze laag gaat het over situaties waar je mee te maken krijgt. De kernvraag bij de laag van omgeving is: *Wat kom je tegen?*
- *gedrag*. In de interactie met de omgeving laat je bepaald gedrag zien. De kernvraag bij de laag van gedrag is: *Wat doe je?*
- *vaardigheden*. De kernvraag bij de laag van vaardigheden is: *Wat kun je? Wat zijn je vaardigheden?*
- *overtuigingen*. Hier gaat het om je visie, de waarden die je hebt. De kernvraag bij de laag van overtuigingen is: *Waar geloof je in? Waar ga je voor?*
- *identiteit*. Je hebt ook overtuigingen over jezelf. De kernvraag bij de laag van identiteit is: *Hoe zie je jezelf? Hoe zie je je rol als leerkracht?*
- *betrokkenheid*. Deze laag wordt ook wel de laag van de spiritualiteit genoemd. Het gaat over je diepste drijfveren, over je inspiratie. De kernvraag bij de laag van betrokkenheid is: *Waar doe je het allemaal voor?*

Met behulp van de genoemde kernvragen leer je op een dieper niveau te kijken naar je ervaringen.

In de ideale situatie zijn de zes lagen van reflectie op elkaar afgestemd. Als je voor jezelf antwoord geeft op alle kernvragen en je merkt dat het met elkaar 'klopt', dan heb je te maken met een sterke leersituatie. Op dat moment ben je je flink aan het ontwikkelen binnen een bepaalde competentie.

De gedachte achter het ui-model is dat het ontwikkelen van competenties *van binnenuit* gebeurt (Korthagen & Nuijten, 2020). De lagen betrokkenheid, identiteit en overtuigingen zijn wat dat betreft essentieel. Op die lagen liggen onder

andere de persoonlijkheidskenmerken, de beroepshouding, de waarden en normen en de motivatie. Deze factoren zijn in de praktijk niet altijd zichtbaar, maar zijn wel heel bepalend voor de andere lagen. De buitenste lagen (vaardigheden, gedrag en omgeving) zijn wel zichtbaar. De diepere lagen worden voor anderen duidelijk via het gedrag. Een voorbeeld: je nodigt ouders uit om eens een les mee te maken. Je bent er namelijk van overtuigd dat openheid belangrijk is in de relatie met ouders. De lagen van reflectie hebben elkaar van binnenuit beïnvloed.

Voorbeeld

Persoonlijk meesterschap: ontwikkelen van je visie

Persoonlijk meesterschap focust op jou als persoonlijk professional (Bolks & Paalman, 2021). Het gaat over antwoorden op vragen als: waar ga je voor in het onderwijs? Wat vind je echt belangrijk in het werken met kinderen? Wat laat jij zien aan je collega's en ouders als het gaat om goed onderwijs? In je handelen in de praktijk komt naar voren wat jouw antwoorden op die vragen zijn.

Voordat je als leerkracht kinderen kunt begeleiden in het leren, moet je eerst jezelf kennen. Je ontdekt je persoonlijk meesterschap door erover te praten, door boeken en artikelen te lezen, podcasts te luisteren en door bezig te zijn in de dagelijkse praktijk. Je merkt op wat de gesprekken, de bronnen en je ervaringen voor je betekenen. Je leert van alles wat je ziet en hoort. Dat kunnen mooie leermomenten zijn, maar je komt ook in situaties terecht die je moeilijk vindt, zoals een lastig oudergesprek. Vragen die je jezelf dan kunt stellen, zijn: wat doe ik? Welke keuzes maak ik en met welke reden? Hoe wil ik het liefst gezien worden door de ouder? Wat vind ik fijn om te horen en wat niet? Wat waardeer ik in mezelf? Welke dromen heb ik in de samenwerking met de ouders van de kinderen van mijn groep? Dat zijn allemaal kwesties om over na te denken. De antwoorden op de gestelde vragen maken duidelijk wie je bent en hoe je dat wilt laten zien. In een oudergesprek komt dat naar voren. En je bent benieuwd naar wie de ouders zijn. Wat willen de ouders je eigenlijk vertellen? Ga met het antwoord dat jij geeft op die vraag eens naar de ouders toe, leg je gedachten aan hen voor en vraag om een reactie.

Uit dit alles blijkt wat echt belangrijk voor je is en waar je voor wilt gaan. Je persoonlijke visie komt erin naar voren. Anderen herkennen je eraan. Je vertaalt die visie naar de praktijk. Je visie op ouders is bijvoorbeeld dat je samen met hen als partners de ontwikkeling van hun kind wilt bevorderen. Je collega's zien dat terug in de manier waarop je ouders welkom heet in de klas en hoe je omgaat met oudergesprekken. Hierbij gaat het dan niet over *wat* je doet en *hoe* je het doet, maar over het *waarom* van je keuze en *waartoe* die keuze in het leerproces uiteindelijk leidt. Je persoonlijke visie komt van binnenuit; het gaat over jouw waarden en kernkwaliteiten. Het gaat om wie je ten diepste bent. Dat deel je binnen het team en daarbij ga je op zoek naar wat jullie gezamenlijk raakt. De visie van de school is zo altijd verbonden aan jouw persoonlijke visie.

Opbouw van het boek

In dit boek worden de hierboven genoemde aspecten van de competentie ‘samenwerken met ouders’ afzonderlijk belicht. In de praktijk blijft het echter gaan om het geheel. Het kunnen *integreren* van de aspecten door middel van reflectie maakt iemand competent.

Het opdelen in kennis, houding, vaardigheden en persoonlijke kwaliteiten heeft echter een voordeel. Aan de hand van een paar voorbeelden kan dat worden uitgelegd. Zo is het mogelijk dat je qua kennis al genoeg bagage in huis hebt als het gaat om communiceren met ouders, maar dat je vaardigheden nog tekortschieten. Ook kan het zijn dat je houding in ieder geval al constructief is (omdat ‘luisteren’, ‘openheid’ en ‘eerlijkheid’ persoonlijke kwaliteiten van jou zijn), maar dat je nog niet voldoende kennis hebt over het onderwerp ‘ouderschap’. Of je bent wel in staat om gemakkelijk gesprekken aan te gaan, maar je bent er niet zeker van of je houding daarin tegenover de ouders wel de juiste is (misschien ben je te weinig ‘zakelijk’).

Het voordeel van het opdelen van de competentie ‘samenwerken met ouders’ in een deel kennis, een deel houding, een deel vaardigheden en een deel reflectie (waarbij de persoonlijke kwaliteiten naar voren komen) is dan dat je zelf kunt kiezen welke delen van dit boek je leest of aan welk deel je begint. Gebruik ook de online leeromgeving. Daarop staan bij elk hoofdstuk verschillende opdrachten waarbij jouw reflectie wordt gevraagd. Uit die reflectie kan blijken dat je toch nog even het hele hoofdstuk erbij moet pakken.

Je hebt nu gezien dat binnen een competentie een aantal aspecten te onderscheiden zijn en dat reflectie kan plaatsvinden op een zestal lagen.

De competentieaspecten en de lagen van reflectie kunnen onderling met elkaar worden verbonden. In de hoofdstukken 1 tot en met 4 wordt de theorie (*kennis*) over de omgeving van het onderwerp van dit boek aangeboden: school en ouders, communiceren, ouderschap, gesprekken met ouders en (hun) kinderen. In de hoofdstukken 5 en 6 gaat het over de *houding* van jou als leerkracht die een samenwerking met ouders en hun kinderen aangaat. Je houding houdt direct verband met je overtuigingen.

In de hoofdstukken 7, 9 en 10 komen de *vaardigheden* in het communiceren met ouders en kinderen aan bod. Je vaardigheden bepalen je gedrag.

Hoofdstuk 8 is min of meer een apart hoofdstuk. Daarin gaat het over het voeren van gesprekken met kinderen zonder ouders. Ben je vooral daarin geïnteresseerd, dan is het mogelijk dit hoofdstuk los van de andere hoofdstukken te lezen, ook al wordt er wel naar bepaalde paragrafen verwezen. In hoofdstuk 8 komen kennis, houding en vaardigheden met betrekking tot het communiceren met kinderen aan de orde.

Elk hoofdstuk begint met leerdoelen en wordt afgesloten met een samenvatting. In de online leeromgeving en in het afsluitende hoofdstuk staat *reflectie* centraal. Door middel van verschillende opdrachten word je uitgedaagd om betekenis te geven aan je ervaringen (doen), gevoelens (voelen), gedachten (denken)

en motieven (willen). Die talige en creatieve activiteiten leveren op dat je jezelf van binnenuit beter leert kennen. Je komt er bijvoorbeeld achter waar je persoonlijke kwaliteiten liggen en waar je nog wat te leren hebt.

In schema ziet de opbouw van het boek er dan als volgt uit:

hoofdstuk	aspect van competentie	lagen van reflectie
hoofdstuk 1-4	kennis	omgeving
hoofdstuk 5, 6	houding	overtuigingen en gedrag
hoofdstuk 7, 9, 10	vaardigheden	vaardigheden en gedrag
hoofdstuk 8	kennis, houding en vaardigheden	omgeving, gedrag, vaardigheden en overtuigingen
afsluiting	reflectie	identiteit en betrokkenheid
online leeromgeving	reflectie en persoonlijke eigenschappen	omgeving, gedrag, vaardigheden, overtuigingen en identiteit

In de kennishoofdstukken wordt dus de theorie behandeld. Die theorie wordt verlevendigd met casussen, tips en voorbeelden. De inhoud van hoofdstuk 1 tot en met 4 is vanuit een algemeen standpunt beschreven; je wordt niet persoonlijk aangesproken. Dat geldt niet voor de reflectieopdrachten in de online leeromgeving. Daarin wordt er reflectie gevraagd op onderwerpen die zijn behandeld. Om die reden word je daarin wel rechtstreeks aangesproken. Dat laatste geldt ook voor de hoofdstukken 6 tot en met 10. Daarin gaat het over jouw houding en jouw vaardigheden. Dat gaat dus over jou als (aanstaande) leerkracht.

In deze 'praktijkhoofdstukken' wordt een verbinding gelegd met de theorie uit de hoofdstukken die eraan vooraf zijn gegaan.

(On)bewust competent

Het opdelen van competenties in verschillende aspecten heeft iets kunstmatigs. Dat geldt ook voor de lagen van reflectie. Het is immers het meest ideaal als er 'vanzelf' integratie plaatsvindt. Toch gaat dat (meestal) niet vanzelf. Communiceren met ouders en hun kinderen gaat ook niet vanzelf. Daarin kun je je professionaliseren. Je bent en blijft altijd aan het ontwikkelen, aan het leren. Leren kan niet zonder bewustwording. Bewust worden gaat makkelijker als je zaken gaat onderscheiden en er een vergrootglas op legt. Dan zie je het (gebeuren).

Bij het leren, het bewust worden, zijn vier fasen te onderscheiden:

1. onbewust onbekwaam → 2. bewust onbekwaam → 3. bewust bekwaam → 4. onbewust bekwaam.

Als in plaats van het woord ‘(on)bekwaam’ het woord ‘(niet-)competent’ wordt gebruikt (en dat geldt voor dit boek), dan kunnen de stappen als volgt worden beschreven:

1. onbewust niet-competent → 2. bewust niet-competent → 3. bewust competent → 4. onbewust competent.

In de fase van *onbewust niet-competent* doe je de dingen zoals je ze nu eenmaal doet. Je bent je er niet bewust van en je vraagt je ook niet af of je het goed doet. Door het lezen van dit boek kun je in fase 2 terecht komen: je wordt *bewust niet-competent*. Je gaat beseffen dat het communiceren met ouders en kinderen niet vanzelf goed gaat. Je ontdekt waarom bepaalde situaties die je meemaakt zo lastig zijn. Je denkt bij jezelf: dat lukt me nog niet, maar ik ga ermee aan de slag, en het gaat me lukken!

Dan kom je in de volgende fase: je wordt *bewust competent*. Je krijgt vertrouwen in jezelf. Je hebt door middel van reflectie jezelf leren kennen en je weet hoe je situaties moet aanpakken. Je hebt de nodige kennis verzameld, de juiste houding aangenomen en genoeg vaardigheden ontwikkeld.

Na verloop van tijd ben je dan in de laatste fase terecht gekomen en dat is de ideale situatie: je bent *onbewust competent*. Het communiceren met ouders en kinderen gaat (bijna) vanzelf. Je merkt (bijna) ongemerkt op wanneer gesprekken niet vlot verlopen en past de juiste interventies toe om het gesprek de goede kant op te sturen. Je weet dat het mislukken van een gesprek te wijten was aan een slechte voorbereiding en je neemt je voor om het een volgende keer beter aan te pakken. Maar pas op! In deze fase schuilt het gevaar van ‘communiceren op de automatische piloot’. Dan kunnen er ongemerkt momenten van niet-competent zijn insluipen, waarmee de fasen weer van voren af aan beginnen.

Alertheid is en blijft dus geboden. Die alertheid vraagt om voortdurende reflectie. Je blijft leren!

Het lezen en het werken aan de opdrachten van dit boek hebben tot doel je persoonlijke ontwikkeling met betrekking tot het professioneel communiceren met ouders en kinderen op gang te brengen en te stimuleren.

Online leeromgeving bij het boek

In de online leeromgeving bij dit boek vind je formulieren, checklists, video's, oefeningen en (reflectie)opdrachten. In het boek wordt er regelmatig verwezen naar de online leeromgeving. Je herkent deze verwijzingen aan het icoontje in de marge.

Als (aanstaand) leerkracht in het primair onderwijs moet je van alles weten en kunnen. Het samenwerken met ouders is een steeds grotere rol gaan spelen in het werk van leerkrachten. Voor de ontwikkeling van kinderen is het goed dat ouders betrokken zijn bij de school. Hoe kunnen leerkrachten die betrokkenheid op een positieve manier stimuleren?

In dit boek wordt de competentie 'communiceren met ouders' uitgewerkt. De theorie wordt in de eerste hoofdstukken duidelijk uiteengezet, waarbij de onderwerpen 'school en ouders', 'communiceren' en 'gesprekken met ouders (en hun kinderen)' behandeld worden. Uitgebreid wordt ingegaan op de 'ouderschapstheorie' met als centrale vragen: wat is typisch voor ouders en hoe kunnen leerkrachten daar rekening mee houden? Communiceren met ouders en kinderen vraagt van de leerkracht een houding waarbij afstemming en vertrouwen een grote rol spelen. Deze twee houdingsaspecten komen in het tweede deel naar voren. In de laatste hoofdstukken komen de vaardigheden aan bod: hoe voer je een gesprek met ouders, op welke wijze kan ook het kind worden betrokken bij deze gesprekken, welke interventies kun je daarbij toepassen en wat doe je als het samenwerken met ouders moeilijk wordt?

Deze nieuwe druk is volledig geactualiseerd en bevat nieuwe voorbeelden en cases. Daarnaast is er meer aandacht voor het systeemgericht werken, het handelen vanuit een persoonlijke visie en ouder- en kindgesprekken. Er is een hoofdstuk toegevoegd over het voeren van kindgesprekken. Op de nieuwe online leeromgeving staan handige checklists en hulpmiddelen, video's van praktijksituaties, creatieve (reflectie)opdrachten en het online boek.

Dit boek is bedoeld voor Pabo-studenten en leerkrachten in het (speciaal) basisonderwijs. Ook is het boek geschikt voor anderen die beroepsmatig met kinderen en hun ouders werken.

Tonnis Bolks is onderwijskundige en als docent-onderzoeker en kenniskringlid van het lectoraat *Goede Onderwijspraktijken* werkzaam bij de Educatieve Academie van Hogeschool Viaa in Zwolle.

9 789024 452439

www.boomstudent.nl

www.boomhogeronderwijs.nl